

РЕГІОНАЛЬНИЙ МІФ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ REGIONAL MYTH AS A REGIONAL IDENTITY FORMATION

Ростецька С.І.,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук і права

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

У статті автор аналізує регіональний міф як засіб формування регіональної ідентичності. Реалізація цієї мети вимагає вирішення наступних завдань: окреслення основних проблемних аспектів у дослідженні регіональної міфології, уточнення поняття «регіональний міф», визначення сутнісних характеристик феномена «регіональний міф», місце регіонального міфу у формуванні регіональної ідентичності.

Ключові слова: політичний процес, колективна пам'ять, міф, політичний міф, регіональний міф, регіональна ідентичність.

В статье автор анализирует региональный миф как средство формирования региональной идентичности. Реализация данной цели требует решения следующих задач: определение основных проблемных аспектов в исследовании региональной мифологии, уточнение понятия «региональный миф», определение существенных характеристик феномена «региональный миф», место регионального мифа в формировании региональной идентичности.

Ключевые слова: политический процесс, коллективная память, миф, политический миф, региональный миф, региональная идентичность.

In the article the author analyzes the regional myth as a means of forming a regional identity. The realization of this goal requires solving the following tasks: the definition of the main problem areas in the study of regional mythology, the clarification of the concept of regional myth, the definition of the essential characteristics of the phenomenon regional myth, the place of regional myth in the formation of regional identity.

Key words: political process, collective memory, myth, political myth, regional myth, regional identity.

Постановка проблеми. Процеси стихійної та цілеспрямованої міфотворчості як феномени колективної політичної свідомості завжди були невід'ємною частиною політичних процесів, і в різних країнах та різні історичні епохи мали більший чи менший вплив на їх об'єктивний розвиток. Міфологізація політики стає надзвичайно актуальною проблемою в ХХІ ст., яке визначається двома фундаментальними характеристиками: зростаючою масовізацією політичних процесів та динамічним розвитком інформаційних медіатехнологій. Масовізація політики стала результатом та реакцією людей на зростання глобальної невизначеності, бурхливості та суперечності розвитку політичних процесів у всьому світі. Інформаційні медіатехнології, своєю чергою, в ситуації загальної нестабільності та зростаючої міжнародної та геополітичної конкуренції використовуються можновладцями як потужні інструменти впливу та таким чином виконують не інформаційну, а політичну функцію. Поєднання цих двох фундаментальних процесів зумовлює загальну ірраціоналізацію політики, створює надзвичайно сприятливі умови управління політичною свідомістю та поведінкою мас через використання технологій політичної міфотворчості.

Міфологія буквально увірвалася у політику. Німецький філософ і соціолог К. Мангейм пише: «Вільно ширяючі або спрямовані на потойбічний

світ сподівання раптово знайшли поцейбічне значення, стали сприйматися як ті, що реалізуються тут і тепер і наповнили соціальні дії особливою лютою силою» [3]. Міф як засіб реалізації політичних цілей, управлінських механізмів є універсальним явищем (на інструментальному та ціннісному рівнях) і нині набуває дедалі більшого поширення. Політичний міф одночасно виступає як узагальненим поданням про політичну дійсність, так і інструментом породження цієї дійсності (від знаку, коду, якоїсь образності до реальних установок і дій). І якщо політичні міфи в архаїчному суспільстві були результатом несвідомої діяльності людей, то в сучасному світі вони є штучно створеними певною політичною елітою «продуктами» з використанням специфічних технологій.

Однією з функцій політичного міфу є конструювання реальності. Суть цієї функції політичного міфу, як і будь-якого іншого, полягає в беззастережній вірі в істинність того, що відбувається, в безапеляційність тих образів, фактів, які постають перед індивідом і які він добудовує своїм сприйняттям.

Іншою важливою функцією політичного міфу є легітимація влади. Міф наділяє владу певною сакральністю, визначає і саме право на владу того чи іншого лідера або цілих груп політичних акторів. Створений міфологічний образ дає владі змогу утримувати свої верховні позиції, однак важливим

аспектом є постійна підтримка міфу. Також політичний міф сприяє здійсненню ієрархії в суспільстві, почасти виступає консолідуючим елементом.

Ці процеси характерні і для нашої країни, адже увесь період існування незалежної України позначений гострим політичним протистоянням в умовах системної кризи, яка створила сприятливий ґрунт для конструювання та поширення політичних міфів. Як доводить політична практика, діалог влади з суспільством суттєво вибудовується на міфологічних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення питань регіональної міфології має базуватися на таких методологічних підходах, як алегоричний (представники: Ф. Бекон, Платон, Прокл), лінгво-натуралістичний (А. Афанасьєв, Р. Барт, М. Мюллер, О. Потєбня, Г. Узєнер), соціологічний (Дж. Віко, Я. Голосовкер, П. С. Гуревич, Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль, Б. Маліновський, Дж. Фрезер), соціально-психологічний (М. Ліфшиц, Ж. Сорель, З. Фрейд, К. Юнг), трансцендентальний (Е. Кассирер, К. Хюбнер, Ф. Шеллінг), структуралістський (М. Еліаде, К. Леві-Строс) та теїстичний підходи (В. Гронбех, О. Лосєв, Р. Отто, П. Тілліх).

В роботах українських дослідників політична міфологія постає предметом як суто політологічного, так і політико-філософського аналізу: зокрема, досліджується природа, структура та функції політичних міфів, процес та результати впливу міфологічних уявлень на протікання політичних процесів, технологія використання політичних міфів у формуванні суспільної думки та політичних уподобань тощо. При цьому українська політична думка здебільшого зорієнтована на гострі сьогоденні ситуації та проблеми українського суспільства. Серед них ключовою є проблема інтеграції – соціокультурної, економічної та політичної – регіонів та народів, які історично проживають у кордонах сучасної України, в єдину національну українську спільноту. Так, з останніх наукових доробок у вітчизняній політичній науці варто згадати праці Д. Арабаджієва, О. Гриценка, М. Головатого, О. Донченко, Л. Зубрицької, І. Кресіної, В. Королько, Ю. Левенця, О. Локаш, Л. Нагоної, Г. Почепцова, Н. Пробийгорова, О. Садовникова, А. Ставицького, Д. Усова, Ю. Шайгородського та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблему регіональної міфології як соціально оформленого знання про регіон, потужного регулюючого та мобілізаційного елемента у житті суспільства, який здатен сформувати регіональну спільноту шляхом впливу на масову свідомість, активно досліджують протягом останніх років. Але водночас ті наукові доробки регіональних міфів мають певну прогалину: відсутній комплексний підхід до вивчення

цієї проблеми та визначення взаємозв'язку між регіональним міфом та формуванням регіональної ідентичності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення регіонального міфу як засобу формування регіональної ідентичності. Реалізація мети вимагає вирішення таких завдань: окреслення основних проблемних аспектів у дослідженні регіональної міфології, уточнення поняття «регіональний міф», визначення сутнісних характеристик феномена «регіональний міф», місце регіонального міфу у формуванні регіональної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Особливо явно процес міфологізації сфери політики проглядається в регіональному політичному просторі. І зумовлено це кризою ідентичності територій, яка почалася ще з розпаду СРСР і його офіційної ідеології.

Регіональний міф – це соціально оформлене та специфічним чином забарвлене уявлення про регіон як про унікальну територію. Унікальність може виявлятися шляхом апелювання до історичного, географічного, економічного, культурного та іншого статусу території (вони проявляються у створенні слоганів, ідеологічних лозунгів, популярних символів, що набувають популярності у суспільстві, претензії на підвищення регіонального статусу (тема першопрохідця) [9, с. 367].

Зважаючи на питому вагу різноманітних міфів, які побутують у сфері аналізу регіональної ідентичності, доцільно спробувати відшукати відповідь на запитання, як, під впливом яких чинників вони виникають і ким підживлюються [7, с. 126].

Формування регіональних міфологій відбувалося і продовжує відбуватися як спонтанно, так і цілеспрямовано. Перший шлях характеризується власним наповненням кризи ідентичності певної території окремими соціальними групами – носіями регіональної самосвідомості. Це проявляється в поширенні локальних анекдотів, легенд, чуток – як формі прояву регіональної міфології. Але є й інший шлях – це цілеспрямоване систематичне створення регіональних міфологем, збільшення символічного капіталу регіону. Оскільки обсяг символічного капіталу важливий не тільки в процесі легітимації своєї влади всередині спільноти, а й у вибудовуванні відносин із «зовнішніми» акторами – іншими регіонами і, перш за все, з центром. Носіями відповідних інтересів є, звичайно ж, регіональні еліти.

Формування регіональної міфології як соціальна і політична технологія має свої особливості. Від інших технологій її відрізняє, перш за все, відстрочений у часі (іноді дуже значно) результат. Щоб сформувався дієвий політичний міф, необхідна «хронологічна дистанція» – поки відповідні фрейми закріпляться в масовій свідомості. Інша

особливість – результат культивованого політичного міфу може бути зовсім іншим, ніж передбачалося його ініціаторами. Так, мобілізація етнічної або релігійної ідентичності регіональними елітами цілком може вийти з-під їх контролю або створити загрозу іншим впливовим акторам і в тому, і в іншому разі ініціатор міфології може втратити й символічний капітал, і політичну владу.

Слід мати на увазі, що регіони, до яких належать ідентичності, не є жорсткими. Вони є імовірнісними, і їх виникнення визначається соціокультурним вибором мешканців відповідних територій, водночас «територія» може також структурувати прояви соціальної солідарності та колективні реакції. Таким чином визначають умови раціональної дії.

Гострим питанням є поділ понять ідентичності та колективної пам'яті. Пам'ять є основою єдності регіональної спільноти. Відродження серйозної регіональної історії та оскарження наявних національних інтерпретацій минулого стає інструментом, який спрямовує регіональне суспільство до свого майбутнього.

Міфи, які разом із символами є найважливішими регіональними маркерами, стають механізмом інтерпретації пам'яті та її спотворення. Водночас вони є кордоном і способом закріплення регіональної ідентичності.

Колективна пам'ять є основою ідентичності. Колективну пам'ять слід розуміти як результат діяльності окремих осіб (або груп індивідів), об'єднаних для того, щоб поділитися спогадами про конкретні події минулого. Необхідно зазначити, що колективна пам'ять формується й форматується під впливом темпоральної складової частини нашого життя. На цю її сутнісну особливість звернув увагу американський дослідник А. Мегілл: «Пам'ять є одним із модусів нашого часового досвіду – модус часового досвіду, сфокусований на минуле. <...> Без пам'яті не було б переживання часу» [4, с. 105]. Таким чином, пам'ять може бути реалізована лише через численні дії спогадів, соціальних взаємодій. Крім того, пам'ять може поширюватися тільки на тих, хто відвідував подію, що запам'ятовується: пам'ять, таким чином, фіксується в загальному досвіді.

Пам'ять прямо чи опосередковано утримує такі події/факти, а відтак і ґрунтовану на них ідентичність, зокрема у соціальних інтеракціях і комунікаціях. Те саме стосується часового проміжку історичної свідомості з-поза меж індивідуальної пам'яті та пам'яті поколінь. Події духовно з нормативною силою і значенням завжди живі для сучасності. Коли їх через пам'ять переносять із минулого до сучасного, вони набувають значення, але не обов'язково згодом, бо вони вже, так би мовити, вписалися у внутрішні і зовнішні обставини, за яких і на основі яких про них пам'ятають.

Це означає, що ще до того, коли минуле через тлумачення стає історією для пізнішої сучасності, воно вже діє у процедурах їхнього переінтерпретування на історію. Разом із тим події з огляду на їхню силу формування ідентичності можуть перебувати на різноманітних рівнях значення. Умштучному ідеально-типовому переліку доречно виокремити такі можливості:

1) *події з позитивною ґрунтувальною й конститутивною функцією*. Відомі приклади – Декларація незалежності 1776 р. з її значенням для політичної ідентичності громадян США, воскресіння Христа для християн, об'єднання Німеччини 3 жовтня 1990 р. для сучасних німців тощо;

2) *події, що негативно конституують ідентичність*: указ Президента України В. Ющенка про присвоєння очільнику ОУН Степану Бандері звання Героя України, постійне звинувачення мешканців певних територій у колабораціонізмі (не забуваймо, що «минуле потрібно ще й так пам'ятати, щоб воно й відпускало»);

3) *події або ланцюги подій, які давніші вияви колективної ідентичності перетворюють на інші й новіші* (наприклад, Голокост з огляду на нову концепцію німецької ідентичності чи Голодомор як вагомий чинник впливу на конструювання сучасної концепції української ідентичності) [2].

Символічний дизайн регіону дає територіальне «значення», а символічна побудова ідентичності ґрунтується на минулому досвіді формування ідентичності цього регіону шляхом заповнення нового змісту або внесення нового значення. Утримання однієї регіональної ідентичності залежить від низки зовнішніх і внутрішніх факторів.

Міф, який розглядається наряду з такими явищами, як колективна пам'ять, спогади, національні почуття, символи, традиції, обряди і ритуали, є одним із тих явищ, які важливі для легітимізації регіональної ідентичності.

Таким чином, логіку розгляду міфу та ідентичності в дослідженнях про взаємодію цих понять можна представити таким чином: формування ідентичності є процесом соціального проектування спільноти в результаті відтворення міфів, а міф – це принцип, що розділяється учасниками в ситуації зміни умов, формування нових груп і громад. Тлумачення символічних процесів і змін інституційних умов дає змогу політичним елітам звернутися до регіональної свідомості.

Проблема регіональної міфології як соціально формалізованого знання регіону – потужний регуляторно-мобілізаційний елемент у житті суспільства, здатний об'єднати регіональну спільноту в певне місцеве братство і тим самим зміцнити свою позицію щодо інших регіонів.

Поряд із функціями, притаманними політичному міфу, регіональна міфологія виконує низку інших завдань. Так, вона виступає структурним

елементом регіональної ідентичності, дає змогу подолати комплекс провінціалізму, є механізмом надання позитивної популярності регіону, засобом культурно-політичної інтеграції місцевого населення на основі розділення почуття «малої батьківщини» і підтримки місцевого політичного курсу. До того ж регіональний міф, який вкоренився в масовій свідомості регіонального співтовариства, закріплює в ньому установку до політичних дій і в цьому плані слугує ідейним обґрунтуванням процесу прийняття політичних рішень на місцях.

Крім того, міф виступає засобом реалізації політики ідентичності, яка здійснюється з метою маніпуляції масовою свідомістю регіонального співтовариства з боку правлячої еліти. Центральним мотивом політичної міфотворчості регіональної еліти ставали захоплення або утримання владних позицій у мінливих політичних обставин [6, с. 17].

Доцільно звернутися до розгляду процесу формування міфу, який проходить у своєму розвитку певні етапи. На першому етапі створення міфу розробляється раціональна концепція міфу. Вона, своєю чергою, включає, по-перше, з'ясування, яке саме емоційне відношення треба викликати стосовно політичного феномена, який міфологізується. На цій підставі обираються певні ціннісно-емоційні образи, які komponуються в міфологічний сюжет. Далі йде відбір наукових фактів, які обґрунтовують розроблену концепцію. Окрім правдоподібних фактів своєї концепції, дієвий міф має опиратися на конкретну традицію, яка є в суспільстві. «Неможливо, – пише В.В. Ферсович, – впровадити у суспільну свідомість найдосконаліші життєві цінності, протиставляючи їх традиційним» [11]. Тобто, як правило, нові міфологічні сюжети розроблюються на основі ціннісних культурних настанов цільової аудиторії та часто спираються на загальноприйняті ціннісні погляди та уподобання. Тобто в підсвідомості вже закладені міфологічні підстави, тому міфотворець, безумовно, має враховувати контекст соціокультурного комплексу, в якому він діє.

Другий етап – підбір архетипу, який дасть змогу забезпечити життєздатність і функціональну силу нового міфу. Власне, технологічна значимість політичного міфу визначається його здатністю викликати з глибин колективного підсвідомого на поверхню актуальних політичних процесів той архетип, який дасть змогу завдати певний мотив діяльності. Ефективні політичні міфотворці завжди апелюють до архетипів, оскільки це є, як зазначив М. Еліаде, єдиним вірним способом доторкнутися до сакраментальних глибин суспільного підсвідомого, людської душі та вплинути на них [12, с. 119]. Саме через те, що апеляція до архетипічних глибин підсвідомості є найбільш ефективним механізмом мотивації (оскільки реципієнт

вважає свій настрій та поведінку суто власними), невідповідальне використання архетипічних образів у процесі міфотворчості, особливо у нестабільних, популістських, недемократичних системах може призводити до негативних наслідків.

На третьому етапі підбираються ритуали як формалізовані дії, які мають символічне значення і покликані регулярно підтверджувати й укріплювати соціальний порядок, який стверджується у міфі. Всі найбільш значимі ритуали мають процесуальну структуру, яка містить три етапи. Перший етап ритуалу – це відділення учасників ритуалу від їх побутової, рутинної повсякденності. Другий – поміщення їх в певні незвичайні, екстремальні для їх фізичного та, найголовніше, емоційного стану умови. Цей центральний етап ритуалу опирається на використання процесуальних символів, які через інтенсивне емоційне навантаження переносять сенси колективних дій у свідомість кожного з учасників ритуалу. Зрештою, відбувається повернення в повсякденність, але як «посвячених». Таким чином, ритуал виступає найважливішим способом колективного навіювання [10, с. 54].

Першочерговий соціально-політичний сенс цього навіювання полягає в посиленні колективності, груповій згуртованості. Механізм здійснення ритуалу дає змогу формувати і маніпулювати ціннісною орієнтацією його учасників через залучення їх до колективних акцій інтенсивної групової взаємодії і взаєморозуміння. Політичний ритуал виступає ніби драматичною версією передачі й укріплення міфу, вживлення його в свідомість своїх учасників. Можна стверджувати, що ритуал забезпечує міфу існування в колективній свідомості. Повторюючись час від часу у тій самій формі, ритуал формує і закріплює політичну ідентичність учасників.

Завдяки своєму структуруючому потенціалу політичний ритуал також служить незамінним засобом управління соціальними конфліктами. Як і в минулі епохи, сучасні політичні ритуали надають агресивним настроям мас і окремих груп і політичним конфліктам більш упорядкований характер, допомагають зняти гостроту напруги масового незадоволення, тим самим стабілізуючи соціально-політичний лад. Учасникам ритуалу в ідеально-типовій формі пояснюються їх соціально-політичні ролі і відповідні моделі поведінки.

Нарешті, коли пройдені попередні етапи, підбирається методика впровадження нового міфу в масову свідомість. З цією метою може використовуватися весь арсенал методів, які пропонуються інститутами масової культури, перш за все, засобами масової інформації, які слугують основним джерелом інформації в сучасному суспільстві. Роль засобів масової інформації в створенні політичної міфореальності складно переоцінити.

Французький соціолог А. Моль писав про ЗМІ: «Вони фактично контролюють всю нашу культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи із загальної маси культурних явищ і надають їм особливої ваги, підвищують цінність однієї ідеї, знецінюють іншу, поляризують таким чином все поле культури. Те, що не потрапило в канали масової комунікації, у наш час майже не впливає на розвиток суспільства» [5]. Або, як писав Е. Ноель-Нойманн, «шанси неповідомленого стати частиною дійсності, яка сприймається сучасниками, мінімальні» [8]. Але й та інформація, яка сповіщається, часто є спотвореною, переробленою згідно із суб'єктивною політичною доцільністю: події мізерного порядку гіпертрофуються в події світового значення, а події світового значення за необхідності ставляться в один ряд із прогнозом погоди [1].

Отже, в сучасних політичних процесах одночасно відбуваються стихійна міфологізація політичних феноменів масовою свідомістю та власне міфотворчість як цілеспрямований технологічний процес створення міфів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Регіональний міф – це свого роду соціально сформований погляд на регіон як унікальну територію, яку свідомо створює або

підтримує регіональна еліта. Унікальність у цьому разі може виявитися через звернення до відомих співвітчизників – тих із регіону, які здобули славу і славу (реєстрація міфів про культурних героїв), звернення до історичного, географічного, економічного, культурного та ін. статусу території, що проявляється у формуванні гасел.

Кожен регіон являє собою особливий варіант конструювання внаслідок своєї унікальності з оперттям на географічне положення, культурну чи історичну спадщину, особливий менталітет. Дослідження процесу формування регіональної міфології дає підставу стверджувати про значущість регіональних міфологем для легітимації влади, позиціонування регіону як для внутрішнього, так і для зовнішнього простору, створення його унікального бренду, потужного регулюючого і мобілізаційного елемента в житті суспільства, здатного об'єднати регіональне співтовариство в якусь локальну спільність і тим самим посилити власні позиції щодо інших регіонів та центральної влади.

Подальшою перспективою досліджень є вплив маніпулятивних медіатехнологій на масову свідомість суспільства з метою формування певної регіональної міфології та, відповідно, регіональної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жежерун В.Т., Замятина Н.В. Политическая мифология и манипуляция доверием: социально-конциентальный аспект. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VMSU/2007-02/07zhvtoit.htm. (дата звернення: 10.05.2019).
2. Киридон А.М. Конструкт «коллективна пам'ять» у фокусі часу: теоретичний дискурс. URL: <http://www.memory.gov.ua/publication/konstrukt-kolektivna-pamyat-u-fokusi-chasu-teoretichnii-diskurs> (дата звернення: 12.05.2019).
3. Мангейм К. Диагноз нашего времени. URL: http://krotov.info/libr_min/m/merkury/manheim3.html. (дата звернення: 11.05.2019).
4. Мегилл А. Историческая эпистемология: Научная монография / Перевод Кукарцевой М., Кацаева В., Тимонина В. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. 480 с.
5. Моль А. Социодинамика культуры. URL: www.twirpx.com/file/219096/ (дата звернення: 08.05.2019).
6. Мурзина Д.Ш. Мифотворчество региональных политических элит России : автореф. ... к. полит. н. : 23.00.02 / Казанский (Приволжский) федеральный университет. Казань, 2013. 24 с.
7. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
8. Ноэль-Нойманн Э. Стереотип как средство распространения общественного мнения. Проект «Пси-Фактор». <http://psyfactor.org/lib/stereotype3.htm>. (дата звернення: 06.05.2019).
9. Сидорова К.Л. Характерні риси та функції регіональних міфологій (на прикладі Донеччини). *Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості* : Матеріали XXVI міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк : ІПШІ Наука і освіта, 2009. С. 367–370.
10. Ставицкий А.В. Роль мифа в поиске и обретении смысла. *Актуальные проблемы гуманитарного образования и культуры в современных условиях* : материалы двух региональных научно-практических конференций. Сборник научных трудов. Севастополь, 2006. С. 53–56.
11. Ферсович В.В. Использование мифов в интересах информационно-психологического воздействия. Современные идеологические мифы. <http://myths21.narod.ru/fersovich1.htm>. (дата звернення: 10.05.2019).
12. Элиаде М. Аспекты мифа. Москва : Академический Проект, 2005. 224 с.